

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.6.46>**WPŁYW TOŻSAMOŚCI KONSTITUCYJNEJ NA SYSTEM PRAWNY UKRAINY****Solomiia Skrobach***aspirant Wydziału Prawa Konstytucyjnego i Samorządu Terytorialnego Instytutu Państwa i Prawa imienia W.M. Koreckiego Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (Kijów, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0002-6619-6590

solyamia123@gmail.com

Adnotacja. W artykule przeanalizowano wpływ tożsamości konstytucyjnej na system prawny Ukrainy. W Ukrainie szczególnie istotna jest kwestia zachowania tożsamości narodowej, w tym na poziomie konstytucyjnym. Tożsamość konstytucyjna przewiduje cechy konstytucji ukształtowane na podstawie tożsamości narodowej, religijnej, ideologicznej. Według autora system prawny Ukrainy ma swoje własne cechy, które są konsekwencją działania tożsamości konstytucyjnej, w szczególności: język ukraiński jest językiem techniki legislacyjnej, postępowania sądowego i biurowości, językiem nauk prawnych w Ukrainie; Ukraina należy do romańsko-niemieckiej rodziny prawnej, ze względu na położenie geograficzne i długotrwałe funkcjonowanie w systemie prawa radzieckiego, gdzie głównym i faktycznie jedynym źródłem prawa był akt normatywny; jednocześnie właściwą rolę pełni praktyka sądowa, pomimo doświadczenia i praktyki dyskrecji sędziowskiej w prawie ukraińskim; w zabytkach historycznych i obowiązujących aktach prawnych można prześledzić odbicie chrześcijańskich wartości społeczeństwa ukraińskiego.

Słowa kluczowe: tożsamość konstytucyjna, prawo, język ukraiński, system prawny, dyskrecja sędziowska, wartości chrześcijańskie.

THE IMPACT OF THE CONSTITUTIONAL IDENTITY ON THE UKRAINIAN LEGAL SYSTEM**Solomiia Skrobach***Postgraduate Student of Constitutional Law and Local Self-Government Department of the Koretsky Institute of State and Law of National Academy of Science of Ukraine (Kyiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0002-6619-6590

solyamia123@gmail.com

Abstract. The impact of the constitutional identity on the legal system of Ukraine is analyzed in the article. The issue of preserving national identity is particularly relevant in Ukraine. Constitutional identity implies the peculiarities of the constitution formed on the basis of national, religious, and ideological identities. According to the author, the legal system of Ukraine has its own peculiarities, which are a consequence of the action of the constitutional identity, in particular: the Ukrainian language is the language of legislative technique, judicial procedure and record keeping, the language of legal science in Ukraine; Ukraine belongs to the Romano-Germanic legal family due to its geographical location and long-term functioning in the system of Soviet law, where the main and, in fact, the only source of law had been the regulatory legal act; at the same time, due role is given to judicial practice, there is the experience of judicial discretion in Ukrainian law; the reflection of Christian values of Ukrainian society can be traced in historical and current acts of legislation.

Key words: constitutional identity, law, Ukrainian language, legal system, judicial discretion, Christian values.

ВПЛИВ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ**Соломія Скробач***аспірант відділу конституційного права і місцевого самоврядування Інституту держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України (Київ, Україна)*

ORCID ID: 0000-0002-6619-6590

solyamia123@gmail.com

Анотація. У статті проаналізовано вплив конституційної ідентичності на правову систему України. В Україні особливо актуальним є питання збереження національної ідентичності в тому числі на конституційному рівні. Конституційна ідентичність передбачає особливості конституції, сформовані на основі національної, релігійної, ідеологічної ідентичностей. На думку автора, правова система України має свої особливості, які є наслідком дії конституційної ідентичності, зокрема: українська мова виступає мовою законодавчої техніки, судочинства і діловодства, мовою юридичної науки в Україні; Україна належить до романо-германської правової сім'ї, що зумовлене географічним розміщенням та тривалим функціонуванням у системі радянського права, де основним і фактично єдиним джерелом права виступав нормативно-правовий акт; при цьому належна роль віддається

судовій практиці, зважаючи на наявність досвіду та практики суддівського розсуду в українському праві; в історичних пам'ятках та чинних актах законодавства простежується відображення християнських цінностей українського суспільства.

Ключові слова: конституційна ідентичність, право, українська мова, правова система, суддівський розсуд, християнські цінності.

Вступ. Право є загальнообов'язковим соціальним регулятором, а отже, усі зобов'язані дотримуватись вимог права. Саме право за допомогою загальних правил дозволяє узгодити свободу особи зі свободою інших і таким чином забезпечити незалежність від чужого свавілля. (Pohrebniak, 2009: 19). Офіційним вираженням права є законодавство. За твердженням К.О. Неволіна, вивчаючи закони, ми в першу чергу вивчаємо те, що є у нас перед очима, що уявляємо ми найбільш чітко і до чого відчуваємо найбільшу прихильність – це є порядок життя, існуючий в нашій вітчизні, влаштований нашими вітчизняними законами. (Погребняк, 2009: 19). У правовій науці виділяють поняття правової системи, яка характеризує всю сукупність правових явищ, що існують в суспільстві. Так як не існує однакових держав, так відрізняється і право у кожній з цих держав.

Яким же чином ми пов'язуємо правову систему та конституційну ідентичність? Правова система у державі повинна бути ефективною, зокрема виконувати свої цілі – регулювати суспільні відносини таким чином, щоб діяльність держави спрямовувалась на утвердження прав і свобод, і застосування права однією особою не порушувало прав іншої.

Таким чином закладений правовими нормами у Конституції механізм діяльності органів влади, закріплені права, свободи, обов'язки у кінцевому результаті мають передбачати ефективну правову систему для цієї держави.

Україну відносять до романо-германської правової сім'ї, яка сформувалась на основі римського права і для якої характерними є кодифікований характер права, його поділ на публічне та приватне, нормативність і другорядна роль судової практики.

Основна частина. Матеріал і методи досліджень. Автор обґрунтовує ряд своїх міркувань, використовуючи синергетичний підхід при характеристиці конституційної ідентичності, в тому числі аналізі зв'язку конституційної ідентичності з іншими поняттями шляхом їх співставлення: зокрема, конституційна ідентичність – право. За допомогою аналізу автор охарактеризовує особливості правової системи України. Також автор застосовує історичний метод при описі становлення права в Україні на основі нормативно-правових актів конкретного періоду.

Результати та їх обговорення. Конституція України щодо побудови правової системи містить наступні норми: 1) в Україні визнається і діє принцип верховенства права; 2) Конституція має найвищу юридичну силу і її норми є нормами прямої дії; 3) закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції та повинні їй відповідати; 4) державною мовою в Україні є українська мова; 5) ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством; 6) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; 7) народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя (5) тощо.

Послідовний розвиток права України. Протягом століть Україна входила до складу інших державних утворень і не створила сталої власної держави, при цьому не можна заперечувати фактів становлення правової системи Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, Запорізької Січі, Гетьманщини, УНР та ЗУНР (Скаун, 2007: 12).

Поряд зі становленням держави у Київській Русі формувалось і право, яке впливало із народного життя, було самостійним і прогресивнішим тогочасного західноєвропейського права (Шевченко, 2001: 9). Основними джерелами права були звичаї, закони та судові прецеденти (Безклубий, Гриценко, Шевченко, 2010: 36). Писані норми права містяться у пам'ятці XI століття – «Руській Правді». З цього часу і надалі збереглися цілий ряд зведених законів, що підтверджує постійний розвиток права на території України, в тому числі магдебурзького. Характерною рисою права в період національно-визвольних змагань XVII-XVIII століть була його багатоджерельність. Зокрема, О.О. Шевченка підкреслює існування звичаєвого права, яким навіть регулювався порядок проведення виборів, а також існування загального права (права справедливості), коли судді ухвалювали рішення, керуючись мірками «здорового глузду» (Безклубий, Гриценко, Шевченко, 2010: 36). І хоча наступні століття були періодами знищення української державності напрацювання українських правників забезпечували подальший розвиток українського права.

Одним із завдань правової науки є виведення властивостей держави і права з історичної дійсності, аналізу суспільства і людини: «виникнення, становлення і розвиток правової системи України відбувається не просто в суспільстві, а в конкретному соціокультурному середовищі; правова система України акумулює правовий досвід українського народу, що сформувався на певній етноплацентній основі в межах кордонів України, а також відображає вплив права різних народів, які в силу історичних обставин перебували на теренах України або володіли іншою можливістю впливу» (Мірошниченко, 2015: 25).

Таким чином врахування в Конституції України історичної дійсності – права, яке формувалось протягом століть, його основних засад, – є мірою відображення конституційної ідентичності в Основному Законі, відповідності тексту Конституції конституційній ідентичності.

Мова законодавчої техніки. Конституція України щодо побудови правової системи містить норму про те, що державною мовою в Україні є українська мова (5).

Правові поняття і норми виражаються через мову. Від правильності формулювань законодавця залежить: 1) відповідність тексту норми змісту, який в неї закладався; 2) недвозначне тлумачення норми. Тобто дотримання вимог принципу правової визначеності – ясності і недвозначності правової норми, що дозволяє забезпечити її однаково застосування й виключає необмеженість трактування у правозастосовній практиці, яке б неминуче призводило до сваволі.

Ще з часів Давнього Риму відомий принцип: знання законів полягає не в тому, щоб триматися за їх букву, а в тому, щоб розуміти їхній зміст і значення (Гринюк, Комар, 2015: 100). На підставі статті 10 Конституції України мовою правотворчості в Україні є українська мова.

Суддівський розсуд. При цьому правова система не обмежується правотворчістю, слід також звернути увагу на правозастосування в Україні, зокрема, діяльність судів.

Фактично Конституція України не містить жодних норм про право справедливості (коли фундаментом прийняття рішення є не норма закону, а власне, справедливість), водночас закріплює дотримання принципу верховенства права (який включає в себе і принцип справедливості).

В цьому аспекті слід звернути увагу на рішення Малиновського районного суду Одеської області у справі про крадіжку: суддя застосував умовний термін покарання до крадіїв та зобов'язав прочитати твори Марка Твена, Джека Лондона і Тараса Шевченка.

Як пояснив сам суддя О. Гарський: «Я намагаюся в кожній справі підійти індивідуально до кожної людини і тут я побачив, що вони діти. Вони не розуміють, що вони скоїли. Вони посміхаються, не можуть дійсно якусь думку свою виразити, для них це якась гра, але наслідки могли бути більш серйозні, ніж вони думали. В англосаксонській системі правил таке рішення приймають дуже часто, щоб змінити пост-кримінальне мислення цих людей. Літературу для перевиховання суддя обрав не випадкову – підбирав за змістом, каже, влітку якраз саме ці твори аналізував зі своєю дитиною. Це такі базові твори, в яких йдеться про людські суспільні цінності і, грубо кажучи, за якими можна вчитися, які несуть певні дидактичне навантаження. За 16 років своєї роботи у вищих посадах посилююся не лише на закони, а й на літературу та філософію. І сподіваюся, що перевіряти те, як виконують вирок засудженні – буде людина, яка теж читала всі ці твори» (11).

Слід підкреслити, що відповідна практика не є наслідком виключно знання і розуміння англосаксонської правової системи, а швидше наслідком збереження українського права (застосування так званого «права справедливості у XVII-XVIII ст.>) протягом століть, а отже, прикладом дії конституційної ідентичності.

Право справедливості передбачає акцентування уваги на правових та моральних аспектах питання, а також забезпечення свободи розсуду судді.

Надання визначення принципу верховенства права також є прикладом суддівського розсуду, характерного для українського права.

Суддівський розсуд розглядають як вихідний принцип здійснення правосуддя, що полягає у гарантуванні суб'єктові правозастосування правомочностей щодо обрання найбільш оптимального варіанта вирішення правового питання, відповідно до нормативно визначених меж, вихідних засад і цілей права, конкретних обставин справи. В свою чергу принцип верховенства права визначає стандарти актів судової влади, щоб вони не ухвалювалися свавільно чи містили елементи свавілля (Савчин, 2016: 32).

В Україні судова практика відіграє досить вагомий роль: 1) суди застосовують практику Європейського Суду з прав людини як джерело права на підставі вимог Закону України «Про виконання рішень Європейського Суду з прав людини»; 2) при виборі й застосуванні норми права до спірних правовідносин суди загальної юрисдикції враховують висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду України; 3) правові позиції Конституційного Суду України фактично носять характер джерела права.

Християнські цінності як основа правотворчості. Підтвердженням існування конституційної ідентичності в Україні слід вважати правотворчість на основі християнських цінностей, яка простежується в Україні ще з середньовічної епохи. У статуті великого князя Ярослава («Руській правді») міститься обґрунтування впроваджених норм суспільного життя, положеннями Біблії. Для прикладу у Статуті міститься пересторога для суддів: «Будь-який справедливий вирок людина не скоро сприйме, хай не осудять неповинного, не убивають. А тому судить із страхом Божим... Бійтеся, хто не судив справедливо, не охороняв Закону Божого, не був під його повелінням; бійтеся, бо скоро настане вам випробування і суд суворий буде над владуочими, бо менші заслужують милості, сильні ж випробувані будуть. І говорить Господь: кому мало дано, з того менше спитають, а кому багато дано, з того багато і спитають, окрім тих, хто з великим терпінням встановив правду, утвердив істину» (Тисяча років української суспільно-політичної думки, 2001: 173).

Саме християнство проголосило принципи рівності і свободи, закладені у Конституції України. В Основному Законі містяться норми про повагу до сім'ї, і шлюб як союз жінки та чоловіка, більше того гарантоване Конституцією право на свободу світогляду і віросповідання є нічим іншим, як правом, здобутим у часи Реформації.

Смертна кара в Україні була скасована рішенням Конституційного Суду України на підставі норми Конституції України про невід'ємне право на життя, при цьому однією із 10 християнських заповідей є заповідь «не вбий».

Обговорення. Попри існування негативних суспільно-політичних явищ і процесів простежуються збереження правових традицій у правовій системі сучасної України:

- українська мова виступає мовою законодавчої техніки, судочинства і діловодства, мовою юридичної науки в Україні;

- Україна належить до романо-германської правової сім'ї, що зумовлене географічним розміщенням та тривалим функціонуванням у системі радянського права, де основним і фактично єдиним джерелом права виступав нормативно-правовий акт;

- належна роль віддається судовій практиці, зважаючи на наявність досвіду та практики суддівського розсуду в українському праві;

- в історичних пам'ятках та чинних актах законодавства простежується відображення християнських цінностей.

Висновки. Отже, національна правова система володіє власною специфікою і є продуктом історичного розвитку держави та ідентифікатором соціально-економічної, політичної і культурної своєрідності суспільства. Фундаментом сучасної правової системи України є напрацювання та здобутки Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, Запорізької Січі, Гетьманщини, УНР та ЗУНР, водночас формування правової системи України відбувалось під впливом негативного чиннику – тривалої відсутності незалежності та тиском представників східної (радянської) концепції держави і права. Врахування в Конституції України історичної дійсності є мірою відображення конституційної ідентичності в Основному Законі. Характерними рисами правової системи України слід вважати: належність до романо-германської правової сім'ї, що зумовлене географічним розміщенням України, а також тривалим функціонуванням у системі радянського права, де основним і фактично єдиним джерелом права виступав нормативно-правовий акт; існування власної мови законодавчої техніки, судочинства і діловодства, юридичної науки в Україні – української мови; вагому роль судової практики, зважаючи на наявність досвіду та практики суддівського розсуду в українському праві; збереження християнських цінностей при правотворчості. Існування власної конституційної ідентичності в умовах існування процесів глобалізації є можливим за умови врахування законодавцем менталітету та культурно-історичних цінностей у правотворчості.

Список використаних джерел:

1. Гринюк Р., Комар П. Загальнотеоретичні аспекти забезпечення передбачуваності судових рішень / Вісник Конституційного Суду України. №1. 2021. С.93-106.
2. Історія українського права: навч. Посібник/ За ред. Професора О. Шевченка. Київ: Олан, 2001. С.9.
3. Історія українського права: посібн./ І.А.Безклубий, І.С.Гриценко, О.О.Шевченко та ін. – Київ: Грамота, 2010. С.336.
4. Ковальчук О.М. Теорія права у працях вчених Київського університету (XIX-початок XX століття): монографія. Київ, Юрінком Інтер, 2011. С.42.
5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Мірошніченко М.І. Поняття «правова система України» у співвідношенні із категорією «правова система» в контексті генезичної структури правових систем». Юридичний електронний журнал. №4. 2015. С.24-27.
7. Погребняк С.П. Основні принципи права: дис. д-ра юрид. наук.: 12.00.01 / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Харків, 2009. С.19.
8. Савчин М. Свобода суддівського розсуду у світлі обґрунтованості рішень судів апеляційної та касаційної інстанцій / Слово Національної школи суддів України. №1 (14). 2016. С.30-41.
9. Скакун О. Ф. Правова система – держави, суспільства, регіону, світу? (щодо базових категорій порівняльного правознавства): Відкрита лекція. Серія «Академія порівняльного правознавства». Випуск 12. Київ, 2007. С.12.
10. Тисяча років української суспільно-політичної думки: у 9-ти т. Том I. Київ, 2001. С.173.
11. URL: <https://www.5.ua/regiony/v-odesi-sud-zoboviazav-prochytaty-klassykyiv-ta-dav-umovnyi-termin-dvom-zlodiiam-podrobytsi-258755.html>.

References:

1. Hryniuk R., Komar P. (2021). Zahalnoteoretychni aspekty zabezpechennia peredbachuvanosti sudovykh rishen [General theoretical aspects of ensuring the predictability of court decisions] / Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. №1. P.93-106 [in Ukrainian].
2. Shevchenko, O.O. (2001). Istoriia ukrainskoho prava [History of Ukrainian law]: navch. Posibnyk. Kyiv: Olan. P.9 [in Ukrainian].
3. Bezklubyi, I.A., Hrytsenko, I.S., Shevchenko, O.O. (2010). Istoriia ukrainskoho prava [History of Ukrainian law]. Kyiv: Hramota, 2010. P.336 [in Ukrainian].
4. Kovalchuk, O.M. (2011). Teoriia prava u pratsiakh vchenykh Kyivskoho universytetu (XIX-pochatok XX stolittia) [Theory of law in the writings of scientists of Kyiv University (XIX-early XX centuries)]: monohrafiia. Kyiv, Yurinkom Inter. P.42 [in Ukrainian].
5. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. [The Constitution of Ukraine: Act (1996)] № 254к/96-ВР / Verkhovna Rada Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. № 30. P. 141 [in Ukrainian].
6. Miroschnychenko, M.I. (2015). Poniattia «pravova systema Ukrainy» u spivvidnoshenni iz katehoriieiu «pravova systema» v konteksti henezychnoi struktury pravovykh system [The concept of "the legal system of Ukraine" in relation to the

- category "legal system" in the context of the genetic structure of legal systems]. Yurydychnyi elektronnyi zhurnal. №4. P.24-27 [in Ukrainian].
7. Pohrebniak, S.P. (2009). Osnovopolozhni pryntsypy prava [The fundamental principles of law]: dys. d-ra yuryd. nauk.: 12.00.01 / Natsionalnyi yurydychnyi universytet imeni Yaroslava Mudroho, Kharkiv. P.19 [in Ukrainian].
 8. Savchyn M. (2016). Svoboda suddivskoho rozsudu u svitli obhruntovanosti rishen sudiv apeliatsiinoi ta kasatsiinoi instantsii [Freedom of judicial discretion in the light of the validity of decisions of appeal and cassation courts] / Slovo Natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy. №1 (14). P.30-41 [in Ukrainian].
 9. Skakun, O. F. (2007). Pravova systema – derzhavy, suspilstva, rehionu, svitu (shchodo bazovykh katehorii porivnialnoho pravoznavstva) [The legal system – the state, society, region, world (regarding the basic categories of comparative jurisprudence)]: Vidkryta leksiia. Seriia «Akademii porivnialnoho pravoznavstva». Vypusk 12. Kyiv. P.12 [in Ukrainian].
 10. Tysiacha rokiv ukrainskoi suspilno-politychnoi dumky. (2001). [A thousand years of Ukrainian social and political thought]. U 9-ty t. Tom I. Kyiv. P.173 [in Ukrainian].
 11. URL: <https://www.5.ua/regiony/v-odesi-sud-zoboviazav-prochytaty-klasykiv-ta-dav-umovnyi-termin-dvom-zlodiiam-podrobytsi-258755.html>.